

УДК 316.446

О. О. Дейнеко

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ПРОФЕСІЙНІ РИЗИКИ СУЧАСНОГО СТУДЕНТСТВА ЯК КОМПОНЕНТ СУСПІЛЬСТВА РИЗИКУ: ОСОБЛИВОСТІ РИЗИКІВ ФАЗ ПРОФЕСІЙНОГО БУТТЯ

Стаття присвячена дослідженню "професійних ризиків" сучасного українського студентства. Спираючись на визначення "ризиків" Ю. А. Зубок, автор пропонує власну дефініцію "професійних ризиків" та розробляє типології їх класифікації. Особливу увагу присвячено аналізу ризиків фаз професійного буття суб'єкта та дослідженню особливостей професійних ризиків.

К л ю ч о в і с л о в а : професійні ризики, сучасне українське студентство, ситуація ножиць, ефект мультиплікації, професійна біографія.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій. На думку провідних пострадянських дослідників соціології молоді (зокрема, Л. Г. Сокурянської [1], М. Ф. Головатого [2], В. І. Чупрова [3] та О. Л. Омельченко [4]) в результаті зміни поколінь розкриваються основні соціальні функції молоді. Керуючись системою координат функціоналістського підходу, дослідники акцентують, що найважливішою з них є відтворювальна функція, завдяки якій молодь успадковує і відтворює структуру суспільних відносин. Реалізуючи цю функцію, кожне нове покоління забезпечує збереження цілісності суспільства і бере участь в його перетворенні завдяки своєму інноваційному потенціалу. Тим самим здійснюється як розвиток молоді, так і відтворення суспільства [3]. Саме тому при аналізі сучасної суспільної динаміки особливу увагу необхідно приділяти дослідженню молоді, студентства зокрема, як суб'єкта суспільних відносин у всьому різноманітті її повсякденності, ціннісних орієнтацій та життєвих стратегій.

Продовжуючи функціоналістські мотиви, зазначимо, що одним з напрямів реалізації соціальної функції молоді є відтворення професійної структури суспільства, "оновлення" професійного потенціалу, "омолодження" професійних страт та забезпечення "безперебійного" функціонування професійного поля в цілому. До того ж входження молоді, особливо студентства, що оволодівають існуючими і привносять оновлені професійні знання та навички в професійне поле, зумовлює стратифікаційну, соціально-економічну

та особистісну динаміку молодого покоління. У концепції функціональної необхідності К. Девіда і У. Мура універсальність існування стратифікації та нерівності індивідів у будь-якому суспільстві пояснюється необхідністю розподілу соціальних суб'єктів за різними соціальними позиціями. Цей розподіл здійснюється у двох напрямках: "виховання в належних осіб бажання зайняти певні статусні позиції, і потім, в цих позиціях, бажання виконувати покладені на них обов'язки" [5, с. 242]. І хоча наведене твердження, на нашу думку, є доволі механістичним, оскільки воно зображує студентство як об'єкт соціального впливу та залишає осторонь питання усвідомленого професійного вибору, проте воно розкриває сутність професії як стратифікаційного ліфта та невід'ємного атрибута набуття студентською молоддю соціальної зрілості.

Зважаючи на особливості соціокультурних та соціоструктурних умов сучасного українського суспільства (зокрема, наслідки глобальної економічної кризи, активні процеси політичних реформ), трансформаційні процеси в українському суспільстві інтенсивно набувають "кризового" стану, в якому особливу значущість відіграють невизначеність і ризик. На думку Ю. Зубок, в умовах кризи невизначеність і ризик посилюються, що викликано запереченням окремих етапів попереднього етапу розвитку суспільства, коли старі соціальні механізми втрачають свою ефективність, а нові ще не оформилися і не пройшли апробацію. У подібному перехідному стані виникає ризик, який проявляється одночасно з наростанням соціальних, економічних, політичних та інших суперечностей, а його ступінь залежить від гостроти і масштабу цих протиріч. Як зазначає дослідниця, "нездатність інституційних структур адекватно реагувати на подібні "больові синдроми" в суспільстві призводить до ескалації кризи і пролонгованого стану невизначеності" [6, с. 45]. Описана модель, маніфестуючи ризикологічний вимір соціальної реальності, а також "кризовий" стан соціального усвідомлення реальності, значною мірою актуалізує предметне поле соціології ризику як релевантної теорії, що описує теперішній стан сучасного українського суспільства, зокрема його соціально-професійної структури.

Мета дослідження. Зважаючи на той факт, що в сучасному соціологічному дискурсі фактично відсутня теоретична та емпірична операціоналізація "професійних ризиків", метою даної роботи є спроба теоретичної операціоналізації "професійних ризиків" студентства шляхом впровадження дефініції професійних ризиків, розробки типологій та аналізу особливостей професійних ризиків студентської молоді.

Виклад основного змісту дослідження та отриманих результатів. Найбільш евристичний підхід до тлумачення ризику в межах нашої розвідки представлено в напрацюваннях московських соціологів Ю. Зубок та В. Чупрова. По-перше, цей дослідницький підхід є релевантним сучасному соціальному стану українського суспільства (зважаючи на наведені вище характеристики, які дозволяють говорити про його "кризовий стан"). По-друге,

в напрацюваннях московських соціологів наведено теоретичну та емпіричну операціоналізацію ризику, здійснену в межах синтезу об'єктивного і суб'єктивного аспектів ризику. На думку Ю. Зубок, ризик – відображення характеристик умов життєдіяльності соціальних суб'єктів у стані переходу від ситуації невизначеності до ситуації визначеності (або навпаки), а також самої діяльності в цих умовах, коли з'являється обґрунтована можливість вибору при оцінці ймовірності досягнення передбачуваного результату, при невдачі або відхиленні від мети, з урахуванням діючих морально-етичних норм [7]. Фактично дослідниця говорить про ризикогенність самого соціального простору, про ризик як характеристику практик та ціннісного поля особистості, що свідчить про багаторівневу структуру даної категорії. Особливу увагу Ю. Зубок акцентує на тому, що таке визначення ризику найбільш точно відповідає специфіці молоді як групи і молодості як фази життя. У цьому зв'язку особливої актуальності набуває дослідження проявів суспільства ризику в контексті професійних ризиків сучасного українського студентства (емпіричні розгортування даної проблематики наведені у [8]).

Проаналізувавши соціологічні тлумачення поняття "професія" підкреслимо, що в жодному з них не було зазначено такого термінального аспекту професійної діяльності людини, як "професійна самореалізація" (визначення, наведені в роботах [9–14]). Конвертація знань та вмінь, отриманих у ВНЗ, у соціально-економічне благополуччя, використання певної професійної етики та культурної форми професійного співтовариства (термін за Л. Іонінім), наявність професійної автономії в прийнятті рішень та професійна ідентифікація є розрізненими сутнісними характеристиками професії без відчуття людиною професійної самореалізації. У межах нашої розвідки ми також акцентуємо на тому, що професія – це не лише діяльнісна характеристика суб'єкта, вона є значущим маркером ціннісного поля особистості, оскільки виступає активним ціннісним контекстом, який відбирає найбільш "ціннісно придатних" для нього.

Послугуючись наведеною дефініцією ризику Ю. А. Зубок та наведеними особливостями дефінування поняття "професія", зазначимо, що під **професійними ризиками** ми пропонуємо розуміти відображення характеристик умов життєдіяльності соціальних суб'єктів (зокрема, студентської молоді) у стані переходу від ситуації невизначеності (приміром, пошуку роботи) до ситуації визначеності (працевлаштування) або навпаки, від ситуації визначеності (наявності роботи) до ситуації невизначеності (звільнення чи професійної перепідготовки), а також самої діяльності в даних умовах (зокрема, професійної діяльності), коли з'являється обґрунтована можливість вибору при оцінці ймовірності досягнення передбачуваного результату, невдачі або відхилення від мети, з урахуванням діючих морально-етичних норм.

Ця можливість вибору, яка зумовлює "успіх" чи "невдачу" підкреслює подвійну "результативність" ризиків. Як ми побачимо далі, професійні ри-

зики завжди обумовлюють дві стратегії розгортання майбутнього, кожна з яких змістовно може бути описана як "успішна" чи "неуспішна". З одного боку, відбувається спрощення, з іншого – передбачення майбутнього шляхом "роздвоювання" можливих сценаріїв його реалізації. Тут і надалі ми акцентуємо на нейтральному ціннісному забарвленні ризику, оскільки, згідно з результатами емпіричних досліджень [3], сама ситуація ризику може сприяти примноженню духовних і фізичних сил людини, розкриттю її творчого потенціалу, а сам ризик є ресурсом розвитку студентської молоді. Саме цей синергетичний ефект ризику виявляється значущим чинником самореалізації молоді.

Для теоретичної операціоналізації професійних ризиків середовища актуальним є застосування концепції "інституційних пасток", яка відображає студентство в рамках інституційних пасток вищої освіти. Оскільки проблема інституційних пасток тривалий час є предметом наукових інтересів дослідників трансформаційних процесів, вона набуває особливої актуальності в дослідженні феноменів суспільства ризику. Як зазначає С. О. Щудло, наукові дослідження цієї проблеми зосереджені, здебільшого, в економічному руслі [16]. У трактуванні феномену інституційної пастки можна виділити два домінуючих підходи: 1) представник неоінституціоналізму Д. Норт розглядає як основу виникнення інституційної пастки прийняте рішення, яке блокується і його неможливо скасувати [17] (зокрема, сюди можна віднести рішення щодо здобуття професії за певним фахом, попит на який фактично відсутній на ринку праці); 2) В. Полтерович інтерпретує інституційну пастку як неефективну, але стійку норму, що самопідтримується [18, с. 6] (зокрема, "ситуація ножиць" як професійний ризик середовища). Українська дослідниця робить висновок, що результатом появи інституційних пасток постає формування інституційного конфлікту між існуючими нормами та новими, які впроваджуються, і як наслідок – поява або нежиттєздатних інститутів, або стійких, хоча й неефективних, утворень [16]. Саме ця концепція влучно описує ті інституційні пастки, в які потрапляє сучасна студентська молодь після здобуття вищої освіти – розбіжність між отриманою професійною компетенцією та реальними навичками, необхідними на ринку праці; дисбаланс напрямів і кількості підготовки фахівців з реальними потребами ринку тощо. Як свідчать численні дослідження С. О. Щудло, а також і на нашу думку, виникнення інституційних пасток є суттєвим джерелом формування та продукування ризиків у системі вищої освіти.

Усе різноманіття професійних ризиків ми пропонуємо розглянути за допомогою *побудування чотирьох типологій*. У їх основі містяться критерії, які підкреслюють різні аспекти ризиків:

➤ **співвідношення суб'єкта дії та ризику** (професійні ризики середовища як ризики, що є зовнішніми, об'єктивними по відношенню до суб'єкта, та ризики професійної діяльності – ризики, що є невід'ємними від суб'єкта

дії; типологія виокремлення ризиків середовища та діяльності використана нами за методологією Е. Гідденса;

➤ **ступінь відповідності професії виконуваний роботі** (діяльність не за фахом – ризики депрофесіоналізації);

➤ **фази професійного буття суб'єкта, які обумовлюють появу відповідних ризиків** (зокрема, етапи входження в професійне поле, професійна адаптація в полі, професійне просування);

➤ **особливості суб'єктів професійних ризиків** (індивідуальні чи колективні професійні ризики; професійні ризики представників різних соціально-демографічних груп – професійні ризики молоді зокрема).

У межах цієї розвідки зупинимося на аналізі такого різновиду професійних ризиків, з якими неодмінно зустрічається сучасна студентська молодь, виходячи на ринок праці, – ризики основних фаз (етапів) професійного буття (циклу) суб'єкта. Виокремлення цієї типології ми вважаємо доречним, оскільки підкреслюємо, що ризики супроводжують студентську молодь не лише на етапі входження в професійне поле, але й протягом усієї професійної біографії (інший варіант назви цього різновиду ризиків – ризики професійної біографії суб'єкта). Проте, якщо ризики входження в професійне поле властиві переважним чином саме студентській молоді (якщо не враховувати варіанти попереднього вибуття з нього людей старшого віку), то ризики інших етапів професійної біографії суб'єктів можуть бути актуальними не лише для молоді, а й для дорослих, оскільки перехід в інші фази професійного буття, як правило, відбувається за певною хронологією життя. Формуючи теоретичні рамки етапів професійного циклу суб'єктів (а скоріше, професійних циклів та професійних біографій), ми підкреслюємо, що вони не є аксіоматичними та значною мірою варіюються протягом життя в залежності від сукупності інших чинників та індивідуальних особливостей суб'єктів.

У нашому баченні, до основних ризиків професійної біографії суб'єктів можна віднести ризики входження в професійне поле, ризики професійної адаптації в полі (ризики перебування), ризики професійного просування. Особливість цієї типології ризиків полягає в тому, що в їхній назві вже закладена "успішна" стратегія вирішення професійних викликів, які трапляються на різних етапах професійної біографії (мається на увазі, що, приміром, обираючи певну стратегію дій, суб'єкт "входить" у професійне поле, адаптується та з часом досягає професійного просування – підвищення професійного статусу). Зазначимо, що "іншою стороною" розгортання ризиків професійної біографії суб'єктів є, відповідно, вибуття з професійного поля, депрофесіоналізація та дезадаптація, втрата професійного статусу, безробіття тощо. Детальніше логіка розгортання ризиків професійної біографії суб'єктів у контексті інших різновидів професійних ризиків представлена на схемі 1.1. Ця схема систематизує розглянуті нами вище типології ризиків та розкриває зміст варіантів розгортання відповідних реакцій на ризик. Звернімося до її інтерпретації.

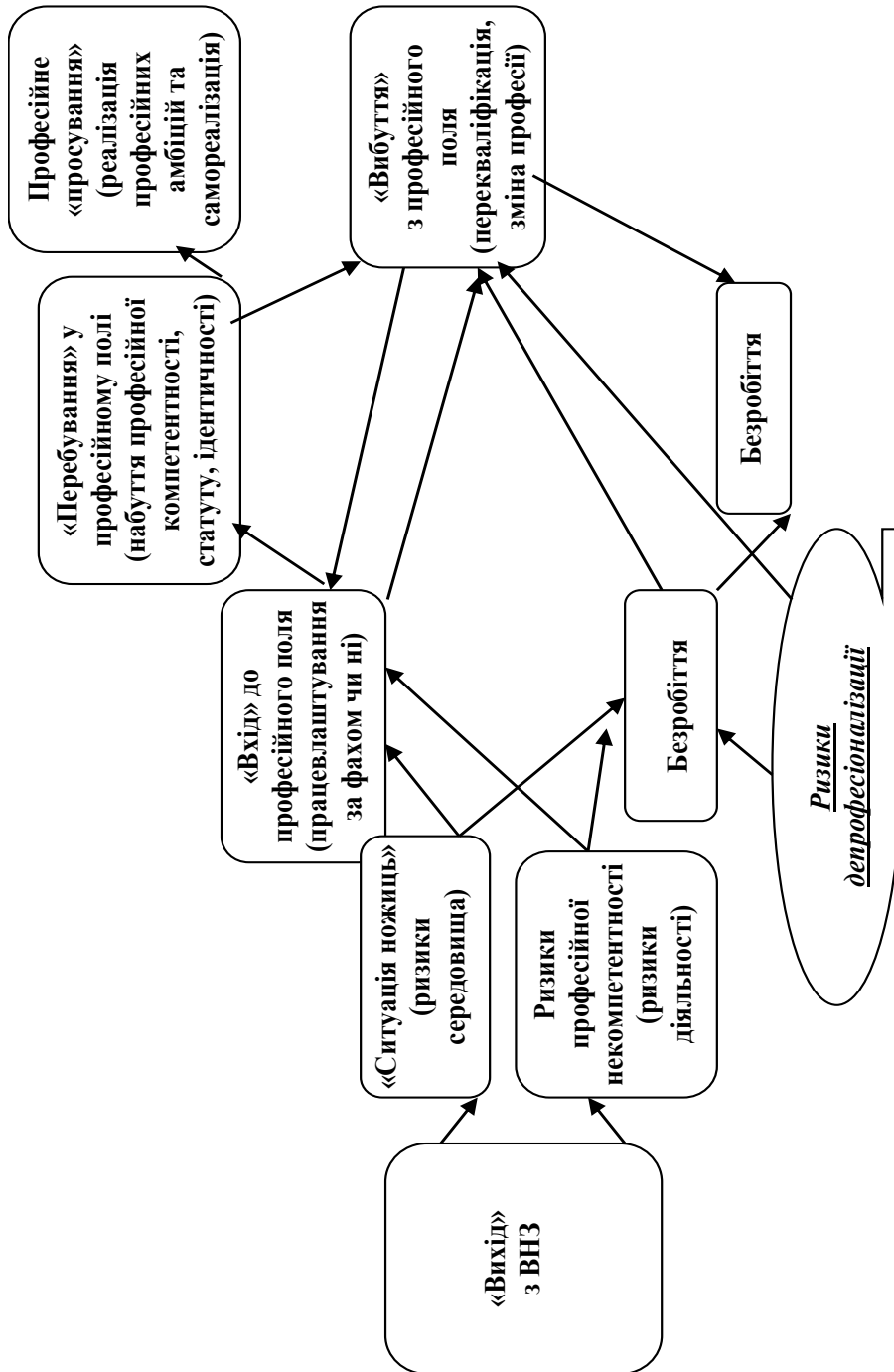

Схема 1.1. Візуалізація простору професійних ризиків за динамікою етапів професійного буття (циклу)

Після закінчення ВНЗ випускники опиняються перед ризиками "ситуації ножиць" на інституціональному рівні (розбіжність напрямів підготовки вищої школи та реальних потреб ринку праці – термін за Л. Холод [19]) та ризиками професійної некомпетентності на індивідуальному рівні. У залежності від реакцій на ці ризики та ступеня їх впливу можливими є декілька варіантів розгортання початку професійної біографії студентів-випускників.

"Чисті" сценарії пов'язані чи з успішним подоланням обох типів ризиків та входженням у професійне поле, або з неуспішним вирішенням цих ризиків та потраплянням до "лав" безробітних.

"Змішані" сценарії (тобто подолання "ситуації ножиць" паралельно з наявністю ризиків професійної некомпетентності чи навпаки) призводять до входження суб'єкта в професійне поле, але виступає каталізатором ризиків іншого рівня – входження та перебування (адаптації) студентської молоді в професійному полі (своєрідна мультиплікація ризиків).

Далі в дію вступає подвійна природа ризиків: в залежності від стратегії-реакції на наявні ризики можливими є два варіанти розгортання професійної біографії на кожному з етапів, які в першому наближенні можна назвати "успішними" чи "неуспішними". Зокрема, подолання ризиків входження в професійне поле та перебування в ньому (підлаштування під робочий графік, адаптація до колективу та керівництва, належне виконання професійних обов'язків, професійна соціалізація в цілому тощо) допомагають суб'єкту в подальшому долати ризики професійного просування і досягати підвищення професійного статусу та компетенції.

Неуспішна спроба входження в професійне поле відразу після закінчення ВНЗ свідчить про активацію ризиків безробіття молоді: подальша перекваліфікація на фоні ризиків депрофесіоналізації призводить чи до входження в професійне поле, чи до дублювання ризиків залишитися без роботи. У разі "неуспішного розіграшу" ризиків "ситуації ножиць" та професійної некомпетентності починають каталізувати ризики депрофесіоналізації.

"Неуспіх" у грі, арбітром у якій є ризик, на етапах входження чи перебування в професійному полі також може призвести до вибуття з нього – тут людина стає перед викликом перекваліфікації. У перспективі вона може чи повернутися до професійного поля чи приєднатися до "лав" безробітних. Саме таким, динамічним і ризикогенним, нам вбачається сучасний сценарій становлення професійної біографії сучасних випускників ВНЗ.

Теоретична операціоналізація професійних ризиків сучасного студентства не є повною без відзначення особливостей – тих рис та проявів, що є спільними для всього різноманіття професійних ризиків. Значимо найбільш значущі з них.

По-перше, професійні ризики мають системний характер та охоплюють усі етапи професійної біографії суб'єкта. В умовах суспільства ризику професійні ризики, з одного боку, вписані в систему ризиків інших рівнів (та зумовлені їх

наявністю, приміром – освітні ризики), з іншого ж – є каталізаторами для інших типів ризиків (зокрема, ризиків соціального розвитку молоді та набуття нею соціальної зрілості). Зважаючи на труднощі з набуттям економічної самостійності та професійної самореалізації у зв'язку з професійними ризиками, сучасна молодь набуває соціальної зрілості значно пізніше, ніж покоління батьків чи дідів. Як зазначає Ю.А. Зубок, аналізуючи особливості соціального розвитку молоді різних поколінь, на початку 1990-х рр. переважна більшість (майже 80%) досягла професійної зрілості й економічної самостійності до 30 років, тобто ближче до межі молодіжного віку. Високий рівень професійного статусу за такими показниками, як кваліфікація, заробітна плата, задоволеність роботою в матеріальному виробництві мала лише десята частина молодих людей. А питома вага цієї групи до кінця 1996 р. скоротилася відносно 1990-х рр. у 1,5 разу [3].

По-друге, характерною рисою професійних ризиків є *ефект мультиплікації*, пов'язаний з акумулятивною природою ризиків: усе більше потрапляння "в полон" професійних ризиків та кількість "невдач" у боротьбі з ними мають ефект геометричної прогресії, коли кожна невдача на одному етапі примножує глибину та ступінь професійних ризиків інших рівнів.

По-третє, слід звернути увагу на внутрішню когерентність професійних ризиків різних рівнів: зокрема, "ситуація ножиць" (ризик, який властивий професійному полю) невід'ємно пов'язана з діяльними професійними ризиками суб'єкта, оскільки на її загострення впливають професійна некомпетентність та феномен "купленого диплома", а відсутність практичних навичок робить молодь з вищою освітою дисфункціональною на сучасному ринку праці, що значною мірою загострює "ситуацію ножиць" та провокує молодіжне безробіття.

По-четверте, в залежності від вибору стратегії як певної системи дій, спрямованої на подолання (нівелювання чи превентизацію) професійних ризиків, перед суб'єктом завжди розгортається один з біполярних сценаріїв реакції на актуальні ризики – чи то "успішна стратегія", яка сприяла досягненню мети, чи то "неуспішна стратегія", що зумовила невдачу в боротьбі з професійними ризиками. У цьому полягає подвійна природа професійних ризиків.

По-п'яте, згідно з результатами нашої розвідки та аналізом висновків масштабних соціологічних досліджень, чинниками, які підсилюють професійні ризики, є низький рівень соціальної суб'єктності сучасної молоді, а також такі феномени ціннісної свідомості як інструменталізація та прагматизація ціннісних орієнтацій і смисложиттєвих позицій, зокрема у сприйнятті освіти та професії.

По-шосте, професійні ризики не є усвідомленими сучасною студентською молоддю, найчастіше вони не осмислюються та не вивчаються наперед, що лише підсилює їх дію стосовно молодого покоління. Як ілюструє цю властивість ризиків взагалі У. Бек, оцінка ризику здебільшого відбувається на рівні практичної свідомості, і захисний кокон довіри не пропускає велику частину подій з життя індивіда, потенційно здатних порушити рівновагу [20].

По-сьоме, своєрідною особливістю професійних ризиків є й те, що їх неможливо викоринити принципово, а зменшити їх дію можливо лише за умови системних інституційних змін та соціокультурної трансформації. Як продовжує класик теорій суспільства ризику, на відміну від XIX ст. проблеми, що виникають (у тому числі мультиплікація ризиків різних рівнів), не можна вирішити за допомогою підвищення продуктивності, перерозподілу, розширення соціальних гарантій і т. д., вони вимагають або цілеспрямованої та масованої "політики контрінтерпретації", або принципово нового мислення і перепрограмування парадигми модернізації, що діє [20].

По-восьме, незважаючи на те, що, на перший погляд, професійні ризики ставлять під загрозу "успішність" реалізації професійної біографії суб'єкта, вони насправді реалізують важливу соціальну функцію регулювання діяльності професійного поля та диференціації в ньому. Як зазначає російський дослідник проблем освітньої нерівності Д. Константиновський, нерівність здатна до стимулюючої дії: створюючи сприятливі умови для тих, чия діяльність і загальний рівень підготовки відповідають необхідності вирішення складних соціальних та економічних завдань, і, навпаки, перешкоджаючи іншим, суспільство регулює спрямованість власного розвитку [21]. Саме ця теза, на наш погляд, влучно ілюструє функціональне значення професійних ризиків, які виступають елементом конструювання соціальних нерівностей як стосовно соціальних суб'єктів (сучасного студентства, зокрема), так і стосовно професійного поля та суспільства в цілому.

Висновки дослідження. Підсумовуючи, зазначимо, що "професійні ризики" як соціальний феномен мають "подвійну природу" з точки зору їхньої одночасної присутності на інституціональному та діяльнісному рівнях (діяльності студентства, зокрема), а також з погляду обумовлення двох стратегій розгортання майбутнього, кожна з яких змістовно може бути описана як "успішна" чи "неуспішна". Професійні ризики на середовищному рівні є постійним атрибутом професійного поля, у цьому зв'язку вони супроводжують суб'єкта протягом усієї професійної біографії. На рівні парадигмального розгляду професійних ризиків найбільшою мірою нам імпонує неоінституціоналістська концепція "інституційних пасток", яка сутнісно описує особливості професійних ризиків сучасних випускників ВНЗ.

Головними теоретичними висновками, які засвідчила схема ризиків професійної біографії, є ефект мультиплікації професійних ризиків, їхня внутрішня когерентність та можливість конвертації з одного різновиду в інший і постійна подвійність розгортання сценаріїв професійної біографії суб'єкта, яка розпочинається після закінчення випускником вишу.

До феноменів, які сприяли загостренню професійних ризиків студентства в сучасному українському суспільстві, послуговуючись результатами емпіричних досліджень, ми відносимо масовізацію та комерціалізацію вищої освіти (які, у свою чергу, загострюють освітні ризики) на фоні інстру-

менталізації та прагматизації цінностей освіти і професії у свідомості сучасної молоді, а також ті феномени, які каталізують зазначені тенденції (зокрема, феномен "купленого диплома" чи "букета дипломів", стихійний чи стереотипний вибір професії, низький рівень професійної компетентності сучасної молоді тощо).

Цікавою функцією професійних ризиків, про яку не зазначають сучасні дослідники соціології ризику, є регуляторна функція: виконуючи роль соціальної нерівності (а саме диференціації соціальних капіталів молоді), професійні ризики, перед якими опиняється сучасна молодь, регулюють відтворюваність професійного поля.

Аналіз теоретичних та емпіричних напрацювань засвідчив відсутність превентивних заходів та інституційного забезпечення мінімізації професійних ризиків студентства як на структурному рівні – інститутів освіти та праці, так і на загальнодержавному рівні (відсутність орієнтації на вирішення актуальних професійних ризиків у державних програмах та відсутність спеціальних державних органів, діяльність яких була б спрямована на вирішення цих проблем). Усе вищенаведене сприяє актуалізації дослідження сучасних проблем українського суспільства в контексті теорій суспільства ризику та аналізу професійного й освітнього полів крізь призму ризик-аналізу.

1. Сокурская Л.Г. Студенчество на пути к другому обществу: ценностный дискурс перехода / Л.Г. Сокурская. – Х. : ХНУ им. В.Н. Каразина, 2006. – 576 с.
2. Головатый Н.Ф. Диалектика прав и обязанностей молодежи в обществе / Н.Ф. Головатый // Социология молодежи : курс лекций. – К., 1999. – С. 164–171.
3. Чупров В.И. Молодежь в обществе риска / В.И. Чупров, Ю.А. Зубок, К. Уильямс. – 2-е изд. – М. : Наука, 2003. – 231 с.
4. Омельченко Е.Л. Молодежь: открытый вопрос / Е.Л. Омельченко. – Ульяновск : Симбирск. кн., 2004. – 184 с.
5. Davis K. Principles of Stratification / K. Davis, W. Sore Moore // American Sociological Review. – 1945. Vol. 10., № 4. – P. 242–249.
6. Зубок Ю.А. Методология рискологического подхода в социологии молодежи [Электронный ресурс] / Ю.А. Зубок. – Режим доступа : <http://www.socyouth-ran.ru/bookview.php?file=12&PHPSESSID=a7d6aa225dae5413267d4e45a4823a2e>
7. Зубок Ю.А. Проблемы социального развития молодежи в условиях риска / Ю.А. Зубок // Социол. исслед. – 2003. – № 4. – С. 42–51.
8. Мансуров В.А. Конструирование новых статусных позиций в процессе профессионализации / В.А. Мансуров, О.В. Юрченко // Модернизация социальной структуры российского общества / отв. ред. З.Т. Голенкова. – М. : Ин-т социологии РАН, 2008. – С. 139–156.

9. Дейнеко О.О. Сучасне українське студентство перед "викликами" суспільства ризику: штрихи до портрету "професійної ризикологічності" / О.О. Дейнеко // *Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства* : зб. наук. пр. – Х. : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2011. – С. 445–462.
10. Мансуров В.А. Социология профессий: история, методология и практика исследований / В.А. Мансуров, О.В. Юрченко // *Социол. исслед.* – 2009. – № 8. – С. 36–46.
11. Mansurov V. The Anglo-American and Russian Sociology of Professions: comparisons and Perspectives / V. Mansurov, O. Yurchenko // *Russian Sociology in Turbulent Times* / Ed. by V.A. Mansurov. – M. – 2011. – P. 54–68.
12. Dingwall R. The Sociology of the Professions / R. Dingwall, P. Lewis / London : Macmillan, 1983. – 346 p.
13. Dingwall R. Accomplishing profession / R. Dingwall // *The Sociological Review.* – 1976. – № 24 (2). – P. 331–349.
14. Романов П.В. Мир профессий – пересмотр аналитических перспектив / П.В. Романов, Е.Р. Ярская-Смирнова // *Социол. исслед.* – 2009. – № 8. – С. 25–35.
15. Сакс М. Социология профессий: государство, медицина и рынок в Великобритании // *Профессиональные группы интеллигенции* / М. Сакс, Дж. Олсоп. – М., 2003. – С. 79–104.
16. Щудло С.А. Інституційні ризики вищої педагогічної освіти / С.А. Щудло // *Український соціум.* – 2012. – № 4. – С. 185–195.
17. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Д. Норт. – М. : Начала, 1997. – 180 с.
18. Полтерович В.М. Институциональные ловушки и экономические реформы [Электронный ресурс] / В.М. Полтерович // *Экономика и математические методы.* – 1999. – Т. 5. – Вып. 2. – Режим доступа : http://mathecon.cemi.rssi.ru/vm_polterovich/other.htm
19. Холод Л.Б. Изменение профессиональных ориентаций молодежи, поступающей в вузы / Л.Б. Холод // *Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства* : зб. наук. пр. – Х. : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2006. – Т. 1. – С. 414–418.
20. Бек У. Общество риска: на пути к другому модерну / У. Бек. – М. : Прогресс-Традиция, 2000. – 384 с.
21. Константиновский Д.Л. Неравенство и образование: опыт социологических исследований жизненного старта российской молодежи (1960-е годы – начало 2000-х) / Д.Л. Константиновский. – М., 2008. – 552 с.

References

1. Sokuryanskaya L.G. Studenchestvo na puti k drugomu obshchestvu: tsennostnyi diskurs perekhoda. Khar'kov, Khar'kovskii natsional'nyi universitet imeni V.N. Karazina, 2006, 576 s. [in Russian].

2. *Golovaty N.F.* Dialektika prav i obyazannosti molodezhi v obshchestve. *Sotsiologiya molodezhi: kurs lektsii*. Kiev, 1999, s. 164–171 [in Russian].
3. *Chuprov V.I., Zubok Yu.A.* Molodezh' v obshchestve riska. Kiev, Uil'yams, 2-e izd., Moskva, Nauka, 2003, 231 s. [in Russian].
4. *Omel'chenko E.L.* Molodezh': otkrytyi vopros. Ul'yanovsk, Simbirskaya kniga, 2004, 184 s. [in Russian].
5. *Davis K., Moore W.* Principles of Stratification. *American Sociological Review*, 1945, Vol. 10, № 4, p. 242–249.
6. *Zubok Yu.A.* Metodologiya riskologicheskogo podkhoda v sotsiologii molodezhi [Elektronniy resurs]. Rezhim dostupu: <http://www.socyouthran.ru/bookview.php?file=12&PHPSESSID=a7d6aa225dae5413267d4e45a4823a2e>
7. *Zubok Yu.A.* Problemy sotsial'nogo razvitiya molodezhi v usloviyakh riska. *Sotsiologicheskie issledovaniya*, 2003, № 4, s. 42–51 [in Russian].
8. *Mansurov V.A., Yurchenko O.V.* Konstruirovaniye novykh statusnykh pozitsii v protsesse professionalizatsii. *Modernizatsiya sotsial'noi struktury rossiiskogo obshchestva*; [otv. red. Z.T. Golenkova]. Moskva, Institut sotsiologii RAN, 2008, s. 139–156 [in Russian].
9. *Deineko O.O.* Suchasne ukrai'ns'ke studentstvo pered "vyklykamy" suspil'stva ryzyku: shtryhy do portretu "profesijnoi' ryzykologichnosti". *Metodologiya, teoriya ta praktyka sociologichnogo analizu suchasnogo suspil'stva: zbirnyk naukovykh prac'*. Kharkiv, KhNU imeni V.N. Karazina, 2011, s. 445–462 [in Ukrainian].
10. *Mansurov V.A., Yurchenko O.V.* Sotsiologiya professii. *Istoriya, metodologiya i praktika issledovaniya*. *Sotsiologicheskie issledovaniya*, 2009, № 8, s. 36–46 [in Russian].
11. *Mansurov V., Yurchenko O.* The Anglo-American and Russian Sociology of Professions: Comparisons and Perspectives. *Russian Sociology in Turbulent Times*. Ed. by V.A. Mansurov. Moscow, 2011, p. 54–68.
12. *Dingwall R., Lewis P.* The Sociology of the Professions. London, Macmillan, 1983, 346 p.
13. *Dingwall R.* Accomplishing profession. *The Sociological Review*, 1976, № 24 (2), p. 331–349.
14. *Romanov P.B., Yarskaya-Smirnova E.P.* Mir professii – peresmotr analiticheskikh perspektiv. *Sotsiologicheskie issledovaniya*, 2009, № 8, s. 25–35 [in Russian].
15. *Saks M., Olsop J.* Sotsiologiya professii: gosudarstvo, meditsina i rynek v Velikobritanii. *Professional'nye gruppy intelligentsii*. Moskva, 2003, s. 79–104 [in Russian].
16. *Shchudlo S.A.* Instyucijni ryzyky vyshchoi' pedagogichnoi' osvity. *Ukrai'ns'kyj socium*, 2012, № 4, s. 185–195 [in Ukrainian].
17. *Nort D.* Instituty, institutsional'nye izmeneniya i funktsionirovaniye ekonomiki. Moskva, Nachala, 1997, 180 s. [in Russian].
18. *Polterovich V.M.* Institutsional'nye lovushki i ekonomicheskie reformy [Elektronniy resurs]. *Ekonomika i matematicheskie metody*, 1999, T. 5, Vyp. 2. Rezhim dostupu: http://mathecon.cemi.rssi.ru/vm_polterovich/other.htm [in Russian].

19. Kholod L.B. Izmenenie professional'nykh orientatsii molodezhi, postupayushchei v vuzy. Metodologiya, teoriya ta praktika sotsiologichnogo analizu suchasnogo suspil'stva: zb. nauk. prats'. Khar'kov, KhNU imeni V.N. Karazina, 2006, T. 1, s. 414–418 [in Russian].
20. Bek U. Obshchestvo riska: na puti k drugomu modernu. Moskva, Progress-Traditsiya, 2000, 384 s. [in Russian].
21. Konstantinovskii D.L. Neravenstvo i obrazovanie. Opyt sotsiologicheskikh issledovaniy zhiznennogo starta rossiiskoi molodezhi (1960-e gody – nachalo 2000-kh). Moskva, 2008, 552 s. [in Russian].

Отримано 25.11.13

*A. A. Дейнеко, аспирантка,
Харьковский национальный университет им. В. Н. Каразина*

ПРОФЕСИОНАЛЬНЫЕ РИСКИ СОВРЕМЕННОГО СТУДЕНЧЕСТВА КАК КОМПОНЕНТ ОБЩЕСТВА РИСКУ: ОСОБЕННОСТИ РИСКОВ ФАЗ ПРОФЕСИОНАЛЬНОГО БЫТИЯ

Статья посвящена исследованию "профессиональных рисков" современного украинского студенчества. Опираясь на определение "риска" Ю. А. Зубок, автор предлагает собственную дефиницию "профессиональных рисков" и разрабатывает типологии их классификации. Особенное внимание уделено анализу рисков фаз профессиональной биографии субъекта и исследованию особенностей профессиональных рисков.

Ключевые слова: профессиональные риски, современное украинское студенчество, ситуация ножниц, эффект мультипликации, профессиональная биография.

*O. Deineko, PhD student
V. N. Karazin Kharkiv National University*

PROFESSIONAL RISKS OF MODERN STUDENTS AS A COMPONENT OF A RISK SOCIETY: RISKS PECULIARITIES OF THE PROFESSIONAL EXISTENCE PHASES

The article investigates the "occupational risks" of contemporary Ukrainian students. Based on the definition of "risk" given by J. Zubok, the author offers her own definition of "occupational risks" and develops typologies of their classification. Special attention is given to the risks analysis of subject's professional existence phases and to the study of occupational risks' peculiarities.

Keywords: occupational risks, the contemporary Ukrainian studentship, the scissors situation, a multiplier effect, professional biography.